

ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.

—ο—

Καταχωρίζοντες ολόκληρον ένταύθα τήν περί τής έν Ελλάδι μέσης εκπαιδεύσεως άξιαν λόγου έκθεσιν του επί των εκκλησιαστικων και της δημ. παιδείας ύπουργείου, εύελπιστούμεν ότι ταχέως ο φιλότιμος ύπουργός θέλει μεταβή και εις τά πράγματα, και επιφέρει εις τήν διδασκαλίαν τάς βελτιώσεις εκείνας όσας πρό πολλού απέδειξεν άναγκαίας ή πείρα, και περί των πολλάκις ώμίλησε και ή Πανδώρα, ιδίως δέ κατά τό λήγον τουτο έτος. "Άλλως «Πας λόγος, άν άπῆ τά πράγματα, μάταιόν τι φαίνεται και κενόν, η κατά τόν ήμέτερον Δημοσθένην. (Όλυθ. Β').

—ο—

Περικρατική έκθεσις τής έν Ελλάδι Μέσης Εκπαιδεύσεως, από του 1829 μέχρι τέλους του 1855, μετά στατιστικων σημειώσεων προς τήν Α. Μεγαλειότητα.

Μεγαλειότητα!

Εισαγωγή) Τήν σπουδαιότητα των καθηκόντων, άπερ πρόσκεινται τῆ θέσει εις τῆν ή εύμέλεια και ή εμπιστοσύνη τής Υ. Μ. μ' εκάλεσαν άσπι, καταμετρήσας, κύριον προσιλόμην σκοπόν, ίνα διά τής εκτελέσεως των ένωφελων τής Υ. Μ. βουλευμάτων φαώ άξιος ταύτης και χρήσιμος τῆ πατρίδι. Επιστήτας κατά ταύτα τόν νόον εις τόν κλάδον τής δημοσίας εκπαιδεύσεως προύθέμην σκοπόν, ίνα διά του κύρους τής Υ. Μ. επενέγκω εις αὐτήν τάς βελτιώσεις των δείται, και θεραπεύσω όσα τυχόν πλημμελή κατά τε τόν τύπον και τήν ουσίαν εις αὐτόν διάκεινται, καταστήσω δ' οὕτω τήν δημοσίαν εκπαιδευσιν άνάλογον προς τάς απαιτήσεις τῆς παρούσης εποχῆς, καθόσον τοῦλάχιστον επιτρέπουνι τουτο τά μέσα, άπερ κεκτήμεθα. "Ινα δέ εκ τελείας όσον οἶον τε διαγνώσεως των αίτιων και των αποτελεσμάτων περιέλθω προς τό σκοπούμενον, υπό τῆς πείρας του παρεληλυθότος διαρωτιζόμενος » καλόν (γάρ) τό δύνασθαι τοῖς των άλλων άγνοή » μασι προς διόρθωσιν χρῆσθαι παραδείγμασι (λιόδ. » ιστορ. Βιβλιοθ.) » εγένετο χρεία επ' άλλοις εν' άναδράμω εις αὐτάς τάς αρχάς τῆς ιστορίας τῆς από του 1829 δημοσίας εκπαιδεύσεως, και διελέθω πάσας τάς εκτοτε μέχρι του νυν φάσεις αὐτῆς. Συλλέξας προς ταύτα όσας τά ένυπάρχοντα μέσα, ή εύκαιρία και ή βραχύς τῆς παρούσης λειτουργίας μου χρόνος μοῖ παρέσχον πληροφορίας, συνέταξα τήν υποβαλλομένην τῆ Υ. Μ. ιστορικῆν ταύτην έκθεσιν τῆς πορείας τῆς δημοσίας έν Ελλάδι εκπαι-

δεύσεως, από του 1829, ως εἶρηται, μέχρι τέλους του 1855 έτους. Εκ ταύτης θέλει επ' άλλοις καταφανῆ ή μεγάλη ανάπτυξις τῆς Ελληνικῆς διανοίας διά τῆς προσόδου των γραμμάτων υπό τά σκήπτρα τῆς Υ. Μ. θεμένης εν τοῖς κυριωτάτοις Αὐτῆς μελήμασι, και τῆς δια πάσης θυσίας προαγωγῆς των φώτων εν τῆ αρχαία αὐτῶν φτώχεια. « Ανδρῖ » σοφῶ βασιλείαν προλαβόντι δήλιον νεωστί συνι » σταμένου και μη' εν αντιτεινόντος, περί τί πρῶ » τον ήν σπουδάσαι προσήκον ή παιδων εκτροφήν, » και νέων άκτησιν, όπως μη διάφοροι, μηδ' ταρ » χνάδεικ γενέσιντο τοῖς ή'εσιν, άλλ' εις εν τι κοινόν » άρετῆς έγνος εύθύς εξ αρχῆς πλατύμενοι και » τυπούμενοι συμβαίνοισιν άλλήλοις. (Πλουτ. εν » Συγκρ. Ασκ. και Νουμ.) »

» Εν τῆ προκειμένη έκθέσει, Μεγαλειότητα, μένει τριετές διάλειμμα (από του 1831—1833) ανεξερευνητον σχεδόν, διότι δέν ήδυνή'ην, τό νυν εἶναι, εννεκα ελλείψεως αποχρωστων πληροφοριων, γά συναπαρτίσω του διαστήματος τουτου τακτικῆν εποψιν. Ούδεμία εγένετο άχρι τουδε επίσημος ιστορικῆ έκθεσις, καθ' όσον εἶώ γινώσκω, τά γραμματα άφορῶσα, ίνα εκ ταύτης οδηγηθῶ προς συλλογήν και εξακρίθωσιν των αναγκαιων εις ταύτην στοιχείων. Ελπίζω όμως, Μεγαλειότητα, ότι διά χρόνου θέλω δυνή'η και τουτο να κατορθώσω δι' ένδελεχοῦς επιμελείας περί τῆν ανεύρεσιν και διάταξιν των εφικτων μοι βοηθημάτων!

Γινούς δέ να διαλάβω, χάριν ευκρινείας, κατά μέρος τά περι ενός εκάστου των τριων βαθμων τῆς παρ' ήμῖν δημοσίας εκπαιδεύσεως (κατωτέρως, μέσης, και ανωτάτης), αρχομαι εν τῆ παρούση έκθέσει από τῆς ιστορικῆς επόψεως τῆς μέσης εκπαιδεύσεως, ητις διαπλάττουσα τήν καρδίαν και τό πνευμα τῆς νεολαίας, βραδύτερον περιερχομένη εις άμεσον συνάφειαν προς τήν κοινωνίαν, ητοι διαπιστευομένης τήν διοίκησιν και τά συμφέροντα των πολιτων, ή εις ιδιωτικά επαγγέλματα τρεπομένης, θεωρεῖται πολλῆς σπουδαιότητος μοῖραν έχουσα, και τελείαν διά τουτο τήν επιμελείαν των διευθυνόντων τά κατ' αὐτήν απαιτούσα. Θέλω δέ διελθει συνοπτικώτερον μεν τό από του 1829 μέχρι τέλους του 1849 χρονικόν διάστημα, άτε μη ύπαρχουσων διά ταύτα τά έτη αποχρωστων επίσημων γενικων έκθέσεων, ουδέ δημοσιων γραμμάτων τά καθ' εκαστα αὐτων εν λεπτομερείᾳ αφορώντων. εκτενέστερον δέ όπωσόν και λεπτομερέστερον τά εξής έτη 1850—1855. Το έργον τουτο διήρξα, Μεγαλειότητα, εις τέσσαρας περιόδους, επί τῆ βάσει τῆς εκάστοτε καταστάσεως τῆς παιδείας έν Ελλάδι και τῆς διοργανώσεως των παιδευτηριων, εξ ου προέρχεται και ή ανισότης τῆς διαρκείας των ειρημένων περιόδων.

I.

Μίση εκπαιδεύσεως) Η μέση εκπαιδευσις, Μεγαλειότητα, υποδιαιρεῖται εις δύο περιόδους, των η μεν περιλαμβάνει τῆν έν τοῖς Ελ-

ληνικοῖς σχολείοις γινομένην διδασκαλίαν, ἡ δὲ τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀρχομένην ἐνθὺς ἢ πρώτη καταλήγει.

Ἡ περίοδος τῆς σχολιακῆς διδασκαλίας ἐστὶ τριετής· διὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης οἱ παῖδες κτῶνται τὰς μᾶλλον ἀναγκαίας εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ πρακτικὸν βίον γνώσεις, ἃς δύνανται νὰ ἐπεκτείνωσιν οἱ βουλόμενοι καὶ δυνάμενοι, μεταβαίνοντες ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων εἰς τὰ γυμνάσια, δι' ἃ μάλιστα παρασκευάζονται κυρίως οἱ μαθηταὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις.

Ἡ περίοδος τῶν Γυμνασιακῶν μαθημάτων ἐστὶ τετραετής. Οἱ εἰς ταῦτα διδαχθέντες ἐξέρχονται κεκτημένοι ἐγκύκλιον παιδείαν, καθιστῶσαν αὐτοὺς ἱκανοὺς εἰς ἀκρόασιν καὶ μάθησιν ἐπιστημῶν ἐν τῷ ἐπωνύμῳ τῆς Γ. Μ. Πανεπιστημίου ἢ ἐν ἄλλοις τῆς σοφῆς κούρωπης· ἢ, ἂν ἦτοι ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων, ἢ ἄλλων περιστάσεων δὲν προβῶσιν εἰς ἐκμάθησιν ἐπιστημῶν, τρεπόμενοι εἰς διάφορα χρήσιμα ἐπαγγέλματα, εἰσὶν ἱκανοὶ νὰ μετέρχωνται ταῦτα ἐπιτυχῶς, ἂν εἰς τὴν ἐπαγγελίαν αὐτῶν ἀρκῆ ἡ γνώσις τῶν ἐγκυκλίων παιδευμάτων καὶ δὲν ἀπαιτῆται ἐπιστημονικὴ μάθησις.

II.

Μαθήματα). Τὰ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχολείοις, ὅπως νῦν γε ἔχουσι, διδασκόμενα μαθήματα εἰσὶ τὰ ἐξῆς·

Στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ τῆς γραμματικῆς, ἱερὰ ἱστορία, κατήχησις τῆς πίστεως, ἀρχαὶ τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς, πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ καὶ ἀρχαὶ τῆς Γεωμετρίας, Γεωγραφία πολιτικὴ, Γενικὴ ἱστορία ἐν συνόψει καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκτενέστερον, καὶ Καλλιγραφία.

Τὰ δὲ ἐν τοῖς Γυμνασίοις εἰσὶ τὰ ἐξῆς·

Ἑλληνικὴ γλῶσσα δι' ἑρμηνείας γραμματικῆς τε καὶ πραγματικῆς· Ἑλλήνων πεζογράφων καὶ ποιητῶν, θεωρητικὴ Ἀριθμητικὴ, Γεωμετρία, Ἀλγεβρα, Στερεομετρία καὶ ἐπίπεδος τριγωνομετρία, Πειραματικὴ φυσικὴ, Στοιχεῖα φιλοσοφίας, Γεωγραφία μαθηματικὴ καὶ φυσικὴ, Ἱστορία μετὰ εἰσαγωγῆς γεωγραφικῆς τῶν καθ' ἕκαστα ἐθνῶν, Γαλλικὰ καὶ Λατινικὰ, καὶ ἐν τοῖς Ἀθήνησι γυμνασίοις Γερμανικὰ καὶ ἔτι Ἀγγλικὰ, ἀπερ εἰσῆχθησαν πρὸ τινος καιροῦ καὶ εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς Σύρου καὶ τῶν Πατρῶν.

III.

Προσωπικόν). Ἐκαστον τέλειον Ἑλληνικὸν Σχολεῖον (Σχολαρχεῖον) ἔχει ἓνα Σχολάρχην καὶ τρεῖς διδασκάλους τῆς Ἑλληνικῆς καὶ λοιπῶν μαθημάτων, Α. Β. καὶ Γ. τάξεως. Εἰς τινὰ τῶν Σχολαρχείων ὑπάρχουσι καὶ διδάσκαλοι τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ τῆς Καλλιγραφίας.

Τὰ κλειστά τῶν Σχολείων τοῦ Βασιλείου ἔχουσιν ἄλλα μὲ τρεῖς, ἄλλα δὲ δύο καὶ ἄλλα ἓνα μόνον διδάσκαλον κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως ἐν ἧ ἴδρουνται.

Εἰς ἕκαστον τῶν ἐν Ἀθήνησι Σχολείων, τοῦ πλήθους ἕνεκα τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἐκ τούτου εὐρυχωρίας τῶν καταστημάτων, εἰσὶ διωρισμένοι εἰς ἐπιστάτης καὶ εἰς ὑπρέτης.

Τὰ δύο Σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν ἔχουσι καὶ ἀνὰ ἓνα βοηθὸν διδάσκοντα ἐν τμήμα τῆς μικροτέρας τάξεως.

Ἐκαστον Γυμνάσιον συγκροτεῖται ἐξ ἑνὸς Γυμνασιάρχου, ἑξ Καθηγητῶν καὶ ἑνὸς διδασκάλου τῆς Ἰχνογραφίας. Εἰς τὰ ἐν Ἀθήνησι δύο Γυμνάσια ὑπάρχουσι κοινοὶ εἰς ἀμφοτέρα εἰς Καθηγητῆς τῆς Γερμανικῆς καὶ ἕτερος τῆς Ἀγγλικῆς· δὲν ἔχουσι δὲ διδάσκαλον Ἰχνογραφίας. Καὶ εἰς τὸ τῶν Πατρῶν καὶ τὸ τῆς Σύρου διωρίσθησαν πρὸ τινος χρόνου καὶ Καθηγηταὶ τῆς Ἀγγλικῆς, εἰς ἀνὰ ἕκαστον.

Δι' ὃν λόγον τὰ ἐν Ἀθήνησι Ἑλληνικὰ Σχολεῖα ἔχουσι καὶ ἐπιστάτην καὶ ὑπρέτην, διὰ τὴν αὐτὴν ἔχουσι τοιοῦτους καὶ τὰ ἐνταῦθα δύο Γυμνάσια. Τὰ λοιπὰ τοῦ Κράτους Γυμνάσια ἔχουσιν, ἴσως ἀτόπως, μόνον ὑπρέτας.

IV.

Μισθοδοσίαι). Οἱ Γυμνασιάρχαι λαμβάνουσι κατὰ μῆνα ἕκαστος δρ. 300

Οἱ Καθηγηταὶ ἀνὰ » 250

Οἱ τῆς Γαλλικῆς Καθηγηταὶ » 200

Οἱ τῆς Ἀγγλικῆς, ὁ μὲν τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὰ δύο γυμνάσια διδάσκων » 250

Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ τῆς Γερμανικῆς » 250

Οἱ δὲ τῆς Σύρου καὶ τῶν Πατρῶν. » 200

Οἱ ἰχνογράφοι ἀνὰ » 160

Οἱ ἐπιστάται » 50

Οἱ ὑπρέται » 30

Οἱ Σχολάρχαι λαμβάνουσιν ἕκαστος κατὰ μῆνα ἀνὰ » 200

Οἱ διδάσκαλοι Γης. τάξεως » 160

Οἱ » Βης. » » 130

Οἱ » Αης. » » 100

Οἱ βοηθοὶ τῶν Σχολείων Ἀθηνῶν » 50

Οἱ διδάσκαλοι τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἀνὰ 100 ἢ 130

Οἱ τῆς Καλλιγραφίας διδάσκαλοι ἀνὰ 50 ἢ 100

Οἱ ἐπιστάται τῶν Σχολείων » 50

Οἱ ὑπρέται » 30

V.

Προσόντα). Πρὸ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 διωρίζοντο εἰς τὰς δι-
3.

δασκαλικὰς καὶ καθηγητικὰς ἔδρας οἱ τέως ἀνεγνωρισμένοι ὡς παλαιοὶ διδάσκαλοι, καὶ οἱ παρέχοντες δείγματα ἰκανότητος περὶ τὴν διδασκαλίαν. Ἐκτοτε δὲ ἀπητήθη νὰ ἀποδεικνύωσιν οἱ μὲν ζητούντες νὰ διορισθῶσι διδάσκαλοι, ὅτι ἐδιδάχθησαν τελείως τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα καὶ κέκτηνται πείραν εἰς τὴν διδασκαλίαν, διδάξαντες εἰς δημοσίαις Σχολεῖα, ἢ καὶ ἰδιωτικὰ ὁμοίωμα τὰς δημοσίαις, ἢ νὰ δίδωσιν ἐξετάσεις ἐνώπιον ἐπιτροπῆς. Οἱ δὲ Καθηγηταί, ὅτι ἐπιδύσαντες εἰς Πανεπιστήμιον, καὶ νὰ ὑποβάλλωνται ἔτι εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἐξέτασιν. Ἐπὶ τῶν προπάντων τούτων τῶν τε διδασκάλων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν Καθηγητῶν τῶν γυμνασίων ἐπηνέχθη τροποποίησις διὰ Β. Διατάγματος τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1850, δι' ἧς ἀπητήθησαν πλείω καὶ βεβαιότερα ἐχέγγυα τῆς ἰκανότητος τῶν προκειμένων ν' ἀναλάβωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς νεολαίας. Ὁ μὲν θέλων, κατὰ τὸ Διάταγμα τοῦτο, νὰ διορισθῆ διδάσκαλος Ἑλληνικοῦ Σχολείου ἀπὸ τοῦ 1851 καὶ ἐξῆς, ἢ νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν τοῦ ἰδιωτικῶς διδάσκειν, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ὅτι διήλθε τὴν σειράν τῶν μαθημάτων τῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τῷ ἐν αὐτῷ φροντιστηρίῳ καὶ προσεκτήσατο ἰδιαίτεράν τελειοποίησιν. Ὁ δὲ Καθηγητὴς ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸ Ἰπουργεῖον τοῦλάχιστον τελειοδιδάκτου δίπλωμα.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ Διάταγμα τοῦτο ἐξαιρεῖ τῶν διαληφθεισῶν ὑποχρεώσεων τοὺς τέως ἀνεγνωρισμένους παρὰ τῆς Κυβερνήσεως Καθηγητάς καὶ Ἑλληνοδιδασκάλους, τὸ Ἰπουργεῖον, ὅσας ἔχει ἀνάγκη καὶ πληροφορεῖται ὅτι διδάσκαλός τις ἐκ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐκτῆσατο διὰ τε τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μελέτης τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα, προάγει αὐτὸν εἰς θέσιν Καθηγητοῦ διὰ Β. Διατάγματος, προσφερόντος εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1836 ὀργανικοῦ Διατάγματος, διότι ἄλλως ἤθελον μένει, ἐλλείψει Καθηγητῶν, τὰ πλείστα τῶν Γυμνασίων ἀτελεῖ. Εἰς τὰ περὶ τούτου ἐπέστησα ἤδη σπουδαίως τὴν προσοχὴν μου, Μεγαλειότατε, ὅπως δυναθῶμεν, ἐμψυχῶντες ἐκ παντὸς τρόπου τὴν μόρφωσιν Καθηγητῶν ἐν τῷ ἐνταῦθα Πανεπιστημίῳ καὶ τοῖς τῆς σοφῆς Εὐρώπης, νὰ ἐφαρμόσωμεν αὐστηρότερον τὰ περὶ τούτων ὄρισμένα ἐν τῷ Διατάγματι τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1850, ἐκκαθαρίσωμεν δὲ καὶ τὰ ὑπάρχοντα διδασκῆρια Καθηγητῶν τινῶν, εἴαν δὲν δυναθῶσιν ἐν καιρῷ ν' ἀποδείξωσιν οὗτοι ἀρμοδίως ὅτι ἐκτῆσαντο διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς μελέτης τὰ εἰρημένα προσόντα.

VI.

Περίοδος Α'. Οἱ πλείστοι τῶν καταθεθέντων (1829 μέχρι τέλους τοῦ 1830). τὰ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος νικηφόρα ὄπλα καὶ τῶν ἐκφυγόντων τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν σφαγὴν φιλομαθῶν Ἑλληνοπαίδων ἀπεξεδύσθησαν, εἰς τὸν κατὰ τῆς ἀ-

μαθείας ἀγῶνα. Προτέρων δὲ εἰς τὰ τότε ἐνιαχοῦ ὑπὸ τῆς οὐδέποτε ἐκλείψασθαι Ἑλληνικῆς φιλομουσίας διατηρούμενα Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, μάλιστα δὲ εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ δαπάνη τῆς κοινότητος αὐτῆς ὑφισταμένον καὶ ὑπὸ τοῦ νῦν ἐν Ναυπλίῳ ἐπαξίως γυμνασιαρχοῦντος διευθυνομένου Συσταθέντος δὲ κατὰ πρῶτον τότε (1829) ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κυβερνήτου 1. Καποδιστρίου τοῦ Κεντρικοῦ λεγομένου Σχολείου, κατὰ τύπον Γυμνασίου διοργανισθέντος, συνέβησαν εἰς αὐτὸ πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τοὺς 500 παιδεῖας διεψώντας νέους, ὧν οἱ πλείστοι μετέτχον πολλῶν προηγουμένων μαχῶν ἐν τοῖς τοῦ Ἄρεως πεδίοις.

Ἐνίοι τῶν νῦν διδασκάλων, καθηγητῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι διατελούντων καὶ εἰς ἄλλα ἰδιωτικὰ ἔργα εὐδοκίμως ἐπιδοθέντων εἰσι καρποὶ τοῦ Κεντρικοῦ τούτου Σχολείου, διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πρότερον καιροῦ δὲ ἀρμοδίου ἐπισταθέντος, ὑπὲρ τῶν γραμμάτων ἀγωνισαμένου μακαρίτου Γενναδίου. Συγχρόνως δὲ, ἢ μικρὸν μετὰ ταῦτα, συνεκρητήθησαν καὶ ἄλλα κατὰ τὰς ἐλευθερίας τότε τῆς Ἑλλάδος πόλεις Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, ἐν μὲν ταῖς ἐν Πελοποννήτῳ 18, εἰς ἃ ἐφοίτων, κατὰ τὴν τοῦ τότε Γραμματέως τῆς παιδείας ἔλθεσιν, μαθηταὶ 694, ἐν δὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς νήσοις 31, περιλαμβάνοντα μαθητὰς 1712.

Νέαν λαβούσης κατὰ τὸ ἐπίον 1830 ἔτος ἔντασιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλομαθείας, καὶ τῶν μέσων τῆς Κυβερνήσεως ὁπωσοῦν βελτιωθέντων, ὁ ἀριθμὸς τῶν Σχολείων καὶ τῶν μαθητῶν ἀναλόγως ἠύξησε κατὰ τὴν ἐξῆς ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ τότε Γραμματέως τῆς Παιδείας ἐξαγομένην σημείωσιν:

Ἐν Πελοποννήτῳ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα	19	μαθ.	765
Ἐν ταῖς Νήσοις	»	»	18
Ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι	»	»	1
Ἐν τῇ Ἀνατ. Ἑλλάδι	»	»	1
Ἐν ἄλλοις καταστήμασι τῆς Κυβερνήσεως			160

Τὸ ὅλον . . . 2528.

Παρεκτὸς δὲ τῶν δημοσίων διδασκομένων ἐδιδάσκοντο καὶ εἰς ἰδιωτικὰ Σχολεῖα ἀλληλοδιδασκῆτικὰ τε καὶ Ἑλληνικὰ ἢ κατ' οἶκον περὶ τοὺς 2,000 μαθητὰς μόνον κατὰ τὴν Πελοπόννησον.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τῆς ἐπ' ἀγαθῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐλεύσεως τῆς Γ. Μ. δὲν γνωρίζεται ἡ στατιστικὴ τῶν Σχολείων κατ' ἀκρίβειαν, ἅτε, ὡς εἴρηται, μὴ ὑπαρχουσῶν, ἐφ' ὅσον ἠδυνήθη νὰ πληροφορηθῶ, δημοσίων ἐκθέσεων περὶ αὐτῶν.

VII.

Περίοδος Β'. (1833 — Μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἐλευθερίαν μέχρι τέλους τοῦ 1835). σιν τῆς Γ. Μ. τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φιλομαθείας, τυχόν τῆς διαπύρου

Βασιλικῆς Ὑμῶν προστασίας, ἀνεπτύχθη ζωηρότατον, καὶ τὰ κατὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια, διὰ τῆς Ὑμετέρας προνοίας καὶ ἐκινεύσεως, διετάχθησαν ἐπὶ τὸ βασιμώτερον, τυχόντα τακτικωτέρας διοργανώσεως, κατὰ τὰ ἐν τῇ σοφῇ Εὐρώπῃ περὶ τούτων κείμενα νομοθετήματα. Καὶ δὴ ἡ Υ. Μεγαλειότης, γνοῦσα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐκείνο ἀπόφθεγμα ὅτι α ἀρχὴ πολιτείας ἀπάσης νέων τροφὰ ἢ διὰ πατρικῆς ὄντως προνοίας διετάξε τῇ 23 τοῦ Νοεμβρίου 1833 τὴν ἐν Ναυπλίῳ σύστασιν Γυμνασίου καὶ Ἑλληνικοῦ σχολείου, καὶ τὴν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου καταβολὴν τῶν μηνιαίων μισθῶν τῶν ἐν αὐτοῖς δασκόντων μέχρι τῆς συστάσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, ἐξ οὗ ἐμελλον ἐξῆς νὰ πληρόνωνται οὗτοι. Τὰ καταστήματα ταῦτα ἀπέφερον ἐτησίως καρποὺς ἀξίους τῶν προσδοκιῶν τῆς Υ. Μ. καὶ τοῦ ζήλου τῶν τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν λαχόντων.

Αὐξηθέντων προϊόντος τοῦ χρόνου τῶν μαθητῶν, ηὐδόκησεν ἡ Υ. Μ. νὰ διατάξῃ κατὰ τὴν 19 Αὐγούστου 1835 τὴν σύστασιν καὶ ἑτέρου Γυμνασίου ἐν Μεσολογγίῳ, ὅπερ ὁμῶς δὲν κατηρτίσθη καὶ τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, Ἑλληνικοῦ Σχολείου στοιχειώδους ἐν Δημητζίῳ, ἐνθα ἀπεδείχθη ἀνάγκη τοιοῦτου. Ἐνεκα δὲ τῶν ἐκ τῶν πανταχοῦ συσταθέντων δημοτικῶν σχολείων ἀπολυομένων μαθητῶν καὶ τελειωτέρας παιδείας ἐπιεμένων, ἡ Υ. Μ. διετάξε κατὰ τὴν 25 Αὐγούστου 1835 τὴν καθίδρυσιν δύο ἑτι Γυμνασίων μετὰ παρεστημένων αὐτοῖς Ἑλλήνων Σχολείων, ἑνὸς μὲν ἐν Ἀθήναις καὶ ἑτέρου ἐν Βορμουπόλει τῆς Σύρου, ἕνεκα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τῆς ἐνταῦθα πληθῆος τῶν μαθητιῶντων. Σημειωτέον, ὅτι τὸ ἐν Ἀθήναις Γυμνάσιον κατηρτίσθη διὰ τοῦ προσωπικοῦ τῶν τε διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Κεντρικοῦ Σχολείου Συγχρόνως δὲ ἐν τῷ αὐτῷ διατάγματι εὐηρεστήθη ἡ Υ. Μ. νὰ διατάξῃ τὴν σύστασιν καὶ δέκα Ἑλληνικῶν Σχολείων, ὧν εἶραι προσδιορίσθησαν ἡ Τρίπολις, ἡ Σπάρτη, αἱ Καλάμαι, αἱ Πάτραι, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ἀμρυσία, ἡ Λαμία, ἡ Χαλκίς, ἡ Ἴδρα καὶ ἡ Ἴηρος, μισθοδοτουμένων πρὸς ὄραν τῶν διδασκάλων τῶν μὲν ἐννεα πρώτων ὑπὸ τοῦ τότε ὑφισταμένου Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, τοῦ δ' ἐν Τήνῳ ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας. Τὰ διδασκῆρια δὲ ὠρίσθη νὰ χορηγήτωσιν αἱ κοινότητες ἐν αἷς ἰδρῦθησαν τὰ εἰρημένα σχολεῖα. Διετάχθη ἑτι συγχρόνως καὶ ἡ σύστασις στοιχειώδους Ἑλλήνων Σχολείων ἐν Σίφῳ ὑπὸ τῆς κοινότητος αὐτῆς διατηρουμένου. Παρεκτός δὲ τῶν ἀνωτέρω ὑπεδείχθη ἀνάγκη Σχολείων Ἑλληνικῶν καὶ ἐν Ἄνδρῳ, Νάξῳ, Θήρῳ, Σκύρῳ, Ὑπάτῃ, Πρεττῳ καὶ Πύργῳ. Ἡ Υ. Μ. πρόθυμος αἰεὶ εἰς τὸ νὰ τείνῃ χεῖρα ἀρωγὸν ὅπου πραγματικὴ ἀνάγκη ὑπαφαίνεται, ηὐδόκησε νὰ διατάξῃ κατὰ τὴν 13 Αὐγούστου 1835 τὴν σύστασιν τοιοῦτων ἐν τοῖς μνησθεῖσι τόποις ὠρίσθη δὲ νὰ ἔχῃ ἕκαστον τούτων ἀνὰ μίαν τάξιν, τὴν κατωτάτην, διότι δὲν ἦσαν ἑτι ἐν αὐτοῖς παρεσκευασμένοι μαθηταὶ δι' ἀνωτέρας τάξεις. Τὰ καθιδρύματα ταῦτα, ὅπερ ἡ φι-

λομουσία τῆς Υ. Μ. ἐγκατέστησε, γεγονάσιν οἰονεὶ φυτῶρια, ὧν ἐμελλον ὀψιαιότερον νὰ καταρτισθῶσι τελειότερα ἐκπαιδευτήρια καὶ διαδοθῆ οὕτως ἀνωτέρα παιδεῖα εἰς τὸ ἔθνος, ὅπερ δι' αὐτῆς μόνης καὶ πάλαι ἀνεδείχθη ἐν τῷ κόσμῳ, αὐτὸν βαθμηδὸν ἐξημερῶσαν, καὶ εὐκλεῆς κατέλιπε μνημόσυνον, ὅπου τῆς γῆς μετηνέχθη ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ ἀρδεύουσα πρὸς ἀγλαὰν καρποφορίαν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν σοφία.

VIII.

Περίοδος Γ'. Εἰς παρασκευὴν τῆς ἐπὶ τὰ (1836 μέχρι τέλους τοῦ 1849). Εἰς παρασκευὴν τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας τῶν γραμμάτων, ταῖς γνώμαις τῆς συσταθείσης τότε πρὸς τοῦτο ἐπιτροπῆς χρησθέντῃ ἡ Υ. Μ. ἐξέδωκε τὸ κανονίζον τὰ κατὰ τὸ Κράτος Ἑλληνικὰ Σχολεῖα καὶ Γυμνάσια ὀργανικὸν Β. Διάταγμα, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1836, ὅπερ ἔκτοτε διατελεῖ ἐν ἰσχύϊ, τροπολογηθέν μὲν τοι ἐν μέρει διὰ τοῦ ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου 1850 Β. Διατάγματος, ὀρίζοντος τὰ προσόντα ὅπερ ἀπαιτεῖται νὰ ἔχωσιν ἀπὸ τοῦ 1851 αἱ ζητοῦντες νὰ διορισθῶσιν ἑλληνοδιδασκάλου καὶ καθηγηταί, ὡς ἐποιησάμην ἡδὴ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ περὶ τούτου λόγον. Ἐτερον δὲ Β. διάταγμα τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1850 ὤρισεν ὥστε αἱ μεταβέσεις τῶν ἑλληνοδιδασκάλων νὰ γίνωνται διὰ διατάγματος τῆς Υ. Μ. καὶ οὐχὶ διὰ διαταγῆς τοῦ Ὑπουργοῦ, ὡς ἦν ὠρισμένον πρότερον διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 25 Ἀπριλίου 1844.

Κατὰ τὸ ἀνωτέρω ὀργανικὸν διάταγμα, ὀρίζονται Α'. Τὰ εἶδη τῶν διδασκτικῶν καταστημάτων. Β'. Τὰ περὶ Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Γ'. Περὶ τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς Ἑλλ. Σχολείοις καὶ περὶ τῶν ὠρῶν τῶν καθ' ἕκαστα μαθημάτων. Δ'. Ἡ διαίρεσις τοῦ σχολικοῦ ἔτους καὶ τὰ περὶ παραδοχῆς, προδιδασμοῦ, ἐλέγχου τῆς προόδου καὶ ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν. Ε'. Τὰ περὶ διδασκάλων τῶν Ἑλλ. Σχολείων. ΣΤ'. Περὶ ἐφοριῶν καὶ τοπικῆς πειθαρχίας τῶν Ἑλλ. Σχολείων. Ζ'. Τὰ περὶ ἐπιτελέσεων τῶν Σχολείων. Η'. Περὶ Γυμνασίων καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Θ'. Περὶ τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας, καὶ περὶ τῶν ὠρῶν τῶν καθ' ἕκαστα μαθημάτων. Ξ'. Περὶ διαίρεσεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους, παραδοχῆς, ἐξετάσεων, ἐλέγχου τῆς προόδου καὶ βραβείων τῶν μαθητῶν. ΙΑ'. Τὰ περὶ καθηγητῶν. ΙΒ'. Περὶ εὐταξίας ἢ πειθαρχίας. ΙΓ'. Περὶ ἐπισκέψεων τῶν Γυμνασίων. ΙΔ'. Τὰ περὶ ἰδιωτικῶν διδασκτικῶν καταστημάτων, καὶ ΙΕ'. Ἰδικίτεροι περὶ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων διατάξεις, καὶ τέλος τὰ περὶ διδασκτικῶν βιβλίων.

Κατὰ τὴν τρίτην ταύτην περίοδον συνεστάθησαν τὸ ἐν Πάτραις Γυμνάσιον, καὶ διάφορα Ἑλληνικὰ Σχολεῖα πλήρη, δηλαδὴ ἔχοντα Σχολάρχην καὶ τρεῖς διδασκάλους Α'. Β'. καὶ Γ'. τάξεως, ἤτοι Σχολαρχεῖα, ἐν ἐκείναις ταῖς πρωτενοῦσαις τῶν Νομῶν ἐν αἷς δὲν ὑπῆρχον πρότερον, ἢ ὑπῆρχον ἀτελῆ ὁμοίως

καὶ ἐν ἄλλαις τισὶ πόλεσιν, ὅπου ἦ τε κεντρικὴ θέσις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἀπῆται τοῦτο. Ἐνεκαθιδρύθησαν ἔτι καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις Ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ μὲν ἔχοντα τρεῖς διαφορῶν τάξεων διδασκάλους, τὰ δὲ δύο, τὰ δὲ ἓνα μόνον. Πᾶσαι δὲ αἱ ἀπαιτούμεναι πρὸς συντήρησιν αὐτῶν δαπάναι καταβάλλοντο παρὰ τοῦ δημοσίου Ταμείου, εἰς τὸ συνεχωνεύθη καὶ τὸ πρότερον χωρὶς ὑφιστάμενον ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον. Πόλεις τινές, ὅσων ὁ Πειραιεὺς κτλ. ἐπιθυμοῦσι νὰ καταστήσωσιν, ἤτοι εἰς εὐγενὸς φιλοτιμίας, ἢ εἰς ἀνάγκης τελειότερα τὰ ἐν αὐταῖς σχολεῖα, προσέθηκον ἰδίαις δαπάναις καὶ ἑτέροις διδασκάλους διοριζομένους ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως.

Τὰ καθ' ἕκαστα τῶν προειρημένων Γυμνασίων καὶ τῶν Ἑλλ. Σχολείων δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω, διότι, παρ' ἑκτὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Γυμνασίων καὶ Σχολείων τούτων, τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, (οἵτινες κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς παρουσίας περιόδου 1849 συνεπεσοῦντο εἰς 28 καθηγητάς, 5 διδασκάλους Ἰχθυογραφίας καὶ 120 Ἑλληνοδιδασκάλους), τῶν ἐν τοῖς τῶν διαφορῶν ἐνιαυτῶν προϋπολογισμοῖς σετημειωμένων ποσῶν διὰ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκόντων καὶ τὴν δαπάνην τῶν καθημέραν ἀναγκῶν τῶν καταστημάτων, ὡς καὶ τινῶν σημειώσεων ἐν τινὶ ἐκθέσει τοῦ ὑπουργείου ὑπ' ἀριθ. 8808 τῆς 18 Ἰουλίου 1841 περὶ τῆς ἐν γένει ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἀναδιβαζούσῃ τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλ. Σχολείων διαφορῶν τάξεων εἰς 51 ἐκ τε τῶν δήμων καὶ τοῦ δημοσίου συντηρουμένων, τὸν δὲ ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν εἰς 4,500, δὲν εὔρον μέχρι τοῦδε γενικὸν τινὰ ἐπίσημον ἔλεγχον ἀφορῶντα τοὺς ἐγγραφομένους καὶ ἀπολυομένους καθόλου ἢ καθ' ἕκαστα αὐτῶν μαθητάς. Ἄν ὑπῆρχον ἐνιαυσίαι γενικαὶ ἐκθέσεις, ἢ μερικαὶ ἀκριβεῖς, ἠθελεν ἐξακριβωθῆ ἡ γενομένη ἐτησίως αὐξήσις ἢ μείωσις τῶν διδασκόμενων καὶ ἀνευρεθῶσι τὰ αἴτια τούτων. Διὰ ταῦτα διήλθον ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει ἐπιτροχάδην καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τέλους 1849 διάστημα. Ἐπιφυλάττομαι δὲ νὰ ἐκθέσω λεπτομερέστερον τὰ περὶ τῆς μέτης ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἂν ἀνευρεθῶσι πού πληροφῶσαι. Ἴνα δὲ εἰς τὸ ἐξῆς ἔγῃ ἡ Κυβέρνησις τελείαν γνῶσιν καὶ κατὰ λεπτομέρειαν τῆς πορείας τῆς Ἐκπαιδεύσεως, θέλω αὐτίκα παραγγεῖλαι νὰ πέμπωνται ἐτησίως εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἀκριβεστάτοι ἔλεγχοι τῶν ἐγγραφομένων μαθητῶν, τῶν ἀπολυομένων καὶ τῶν ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν προβαλλομένων. Ἐκ τούτων συντασσόμενος κατ' ἔτος γενικὸς πίναξ θέλει καταδεικνύει λεπτομερῶς τὴν γενομένην ἐκασταχοῦ πρόοδον, καὶ λαμβάνει τὸ Ἰπουργεῖον ἐντεθῆεν ἀσορμὴν ν' ἀνερευνᾷ τοὺς λόγους δι' οἷς γίνεται ἐν ἄλλοις μὲν παιδευτηρίοις περισσοτέρα πρόοδος, ἐν ἄλλοις δ' οὐ διὰ τῆς δημοσιεύσεως δὲ τῶν πινάκων τούτων θέλει διαγείρεται ἄμιλλα εὐγενῆς εἰς τε διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους.

Αἱ γενοόμεναι δαπάναι εἰς τὰ διαληφθέντα παιδευτήρια ἔχουσι ὡς ἀκολούθως.

Ἔτος	Γυμνάσια		Ἑλληνικὰ Σχολεῖα		Ὁ ὅλικός ἀριθμὸς	
	Δρ.	Λ.	Δρ.	Λ.	Δρ.	Λ.
1834	6264				6264	
1835	38121	60	25754	60	63876	20
1836	41976	71	71569	97	113546	68
1837	47389	32	80296	66	127685	98
1838	50602	94	80381	95	130984	89
1839	51247		79425	66	130699	66
1840	55470	33	80890	24	136360	57
1841	62442	60	81979	22	144421	82
1842	65882		88449	22	154331	22
1843	52611		84285	38	136897	37
1844	45848	48	81562	27	127460	75
1845	52848	93	95047	26	147896	19
1846	68765	4	117103	61	185868	65
1847	70857	28	171918	90	242776	18
1848	75931	99	183342	34	259274	33
1849	82700		190318	65	273018	65

IX.

Περίοδος Δ'. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ (1850 μέχρι τέλους τοῦ 1855). περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως εὐκρινέστερον μνημονεύονται ἐν ἐπίσημοις γράμμασιν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Γυμνασίων καὶ ὁ τῶν ἐν αὐτοῖς καθηγητῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ τῶν Σχολείων καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν σὺν ταῖς κατ' ἐνιαυτὸν καθ' ἕκαστα ψηφισθείσαις δι' αὐτὰ ποσότητι καὶ ταῖς γενομέναις δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως, δηλοῦνται ἐν τοῖς ἐξῆς ἐνιαυσίοις πίναξιν, εἰς οὓς προσετέθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν φοιτητῶν εἰς τε τὰ Γυμνάσια καὶ τὰ Σχολεῖα μαθητῶν καὶ τῶν λαβόντων ἀπολυτήρια· δεόν δὲ νὰ σημειωθῆ, ὅτι οἱ τυγχάνοντες ἀπολυτηρίων ἤτοι Σχολιακῶν ἢ Γυμνασιακῶν δὲν μετέβαινον πάντες εἰς τ' ἀμέσως ἀνώτερα διδασκῆρια πρὸς τελειοποίησιν, ἀλλ' ἐτρέποντο πολλοὶ εἰς διάφορα βιωτικὰ ἐπαγγέλματα, ἐστοιχειωμένοι ἤδη ὄντες εἰς τὰ ἐγκύκλια παιδεύματα καὶ κεκτημένοι τὰς ἀπαραιτήτους εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον γνώσεις.

(Ἔπιται τὸ τέλος.)